

LUTHEROVA DEKÁDA 2016

1. časť

Od reformácie k dnešku

Prehľad dejín evanjelickej duchovnej piesne

ÚVOD

Naša ECAV na Slovensku sa hlási k duchovnému odkazu Lutherovej reformácie. Jednou z oblastí, ktorú do značnej miery ovplyvnili Lutherove názory a ktorá sa stala predmetom reformy, bola bohoslužobná prax cirkvi, konkrétne cirkevná hudba a duchovná pieseň. Práve tieto dva fenomény – hudba a spev – zohrávajú pri tlmočení právd evanjelia v duchu nového učenia rozhodujúcu úlohu. Svedčí o tom aj výrok, ktorý mal povedať istý jezuita, že „Lutherove piesne zahubili viac duší než jeho kázne“. Luther veril, že aj skrze piesne sa môže zvestovať evanjelium, pretože „noty oživujú text“. Ďalší vývoj v evanjelických cirkvách u nás aj v cudzích krajinách a rozvoj protestantskej hudby najmä v 16. a 17. storočí potvrdzuje túto mienku a svedčí o sile a požehnaní hlásania evanjelia nielen slovom, ale aj skrze tóny.

My, slovenskí evanjelici, sme právom hrdí na bohatstvo našich duchovných piesní, ktoré reprezentujú z minulosti dve významné zbierky duchovných piesní: *Tranovského kancionál* a *Zpěvník evangelický*. Tieto dva spevníky zohrali mimoriadnu úlohu pre našu cirkev pri zachovaní si svojho evanjelicko-luteránskeho charakteru aj v nepriaznivých časoch. Ich duchovný odkaz preberá v súčasnosti terajší *Evanjelický spevník*, ktorý je charakterizovaný pluralitou piesní a spevov z rôznych období a tradícií. Nájdeme v ňom piesne, ktoré sú špecifické pre našu tradíciu, a zároveň mnohé piesne z iných kresťanských cirkví a krajín, čo mu dáva nový ekumenický rozmer. Myslím si, že každá cirkev si má zachovávať svoje špecifické spevy, ktoré sú pre ňu charakteristické, ktoré súvisia s jej dejinami, s jej minulosťou i súčasnosťou. To znamená zachovávať to kvalitné z vlastnej tradície: pestovať spev tých piesní, ktoré dnes znejú aktuálne. Čo do tejto kategórie patrí? Je toho mnoho; určite sem nepatria iba naše tradične evanjelické piesne slovenských autorov, ale aj tie žánre, ktoré sme prijali z iných tradícií, ktoré však v priebehu dejín u nás natoľko zdomácnili, že ich vnímame ako „naše“ piesne. A tých je mnoho: od starších, tzv. ženevských žalmových piesní (napr. ES 512 *Hospodin sám je Pastier môj*) cez katolícke barokové piesne (ES 327 *Kde si môj Ježiši, láska moja*) alebo modernejšie českobratské piesne (ES 474 *Skala vekov*), či anglosaské prebudenecké piesne (ES 643 *Taký, hľa, som, ja nič nemám*) až po severské piesne (ES 496 *Viac bázne daj* alebo ES 628 *Nebeský Bože*), piesne z amerického prostredia (ES 623 *Knieža mieru zvíťazí*, ES 631 *Pane, daruj mi pravú vieru* a ďalšie spirituály...), piesne z iných krajín (ES 374 *Keď zasvitnú ranné zore*, ES 260 *Bože veľký, milostivý* atď.) Tieto piesne vnímame už ako „naše piesne“, hoci v našom prostredí nevznikli, „adoptovali“ sme ich a spievame ich radi. To je to najdôležitejšie: aby človek spieval rád, aby pieseň rezonovala v jeho vnútri, aby sa pieseň stala prejavom radostnej kresťanskej viery a nádeje.

Dnes máme veľkú výhodu, že s bohoslužobným spevom nezačíname od nuly, ale nadväzujeme na bohatstvo spevov (svedectvo viery), ktoré zanechali predchádzajúce generácie. Pri speve „dávno zašlých časov“ sa akoby spájame s generáciami, ktoré tu boli pred nami. Keď spievam pieseň, ktorú spievali moji predkovia, kráľ Dávid, prví kresťania, cirkevní otcovia, ľud v čase reformácie, Juraj Tranovský, gróf Zinzendorf, Karol Kuzmány, Michal Miloslav Hodža, Martin Rázus, Kristína a Mária Royové a ďalší, tak mám dojem, že do súčasnosti prehovorí vzácny odkaz z minulosti. Spievať starú pieseň je vlastne „vnútorným výletom“ do sveta viery predkov. Pri speve historických duchovných piesní, ale aj pri interpretácii a počúvaní hudby z rôznych epoch sa vnútorne niekam posúvame. Tým sa stávame bohatšími...

1. Pieseň predreformačnej cirkvi

Ak sa chceme priblížiť k začiatkom kresťanského spevu, musíme začať od židovských prameňov. Pretože po hudobnej stránke vyšlo kresťanstvo z obradov a hudby starovekého židovského náboženstva.

Kresťanské zbory, ktoré vznikli v rámci židovských synagóg, preberali celkom prirodzene, aj keď nie doslovne, organizáciu ich liturgie a spevy. Prví kresťania sa zúčastňovali aj na službách v synagógach, aj na vlastných súkromných zhromaždeniach. Je prirodzené, že „nová sekta“ – kresťanstvo – zachovala mnohé črty židovskej liturgie a podľa potreby ich prispôbovala novej viere. V synagógach boli prvé duchovné spevy čerpané z dovtedy známych častí Biblie a sólové spievanie žalmov s odpoveďami zhromaždených veriacich. Medzi najstaršie dochované liturgie z prvých storočí patria: *sýrska, arménska, etiópska a byzantská* z východnej časti cirkvi. Ovplyvnilo to však aj západnú – *latinskú liturgiu*. Kresťanské bohoslužby prvej cirkvi boli veľmi jednoduché. Postupne, od 4. stor., sa to začalo meniť.

Vzrastajúci počet kresťanov, konanie bohoslužieb vo veľkých budovách, a predovšetkým ustanovenie kresťanstva za štátne náboženstvo, to všetko viedlo k postupnému vypracovaniu liturgických foriem a obradov. Veľké mestské strediská, ktoré boli aj centrami kultúrneho a duchovného života ako Rím, Antiochia, Alexandria a Konštantínopol, si vytvorili svoje vlastné obrady, odlišné od spoločných obradov ranej cirkvi.

Ako vyzeral chrámový spev v tomto období? Súčasťou takéhoto spevu boli **žalmy**, ktoré sa často menili – upravovali na **antifóny**. Ľudový spôsob prednesu najstarších spevov sa stal súčasťou nového liturgického spevu. Ľud, keďže sa nemohol zúčastniť všetkého spevu na bohoslužbách, zúčastňoval sa na speve opakovaním melódie a slov po predspevákovi. Táto forma spevu, v ktorom po predspevákovi zopakoval text ľud, má podobu dnešných **responzórií**. Predspevovanie sa obmedzilo v stereotypné opakovanie všetkým veriacim známou melódiou, čím vznikol tzv. responzoriálny ľudový spev: po predspeve kňaza ľud zaspieval obľúbenú a známu melódiu.

Postupne sa začali jednotlivé kresťanské a náboženské (liturgické) obrady zapisovať a rozširovať. Medzi najstaršie písomné záznamy – rukopisy, ktoré našli svoje uplatnenie aj v bohoslužobnej a liturgickej oblasti patria manuskripty, kódexy (Sinajský, Vatikánsky – 4. stor.). Neskôr sa objavujú liturgické texty, ktoré boli vpisované do liturgických kníh. Sem patria antifonáre, misály, sakramentáre, graduály, ktoré aj dnes radíme medzi najväčšie skvosty a poklady svetových knižníc.

Vďaka rečovej nejednotnosti (gréčtina, latinčina, sýrčina a koptčina), rovnako tak politickej rozdielnosti, dochádzalo k rozdeleniu duchovnému aj liturgickému. To vyústilo do vzniku dvoch silných liturgických obradov aj s odlišným prejavom a charakterom spevu.

Na východe sa vytvoril **grécko-byzantský obrad**, ktorý sa vyvinul na základe sýrskeho rítu. Jeho centrami boli strediská Antiochia, Damask a Edesa. Na tejto pôde vznikajú prvé **hymny**.

Východná liturgia mala vplyv na rozvoj západnej bohoslužby. Dokladom je toho je pôsobenie milánskeho biskupa Ambrózia v 4. stor. Ten zaviedol vo svojej diecéze východnú prax antifónového prednesu a do miestnej liturgie umiestnil aj formu hymnu. V niektorých oblastiach Talianska a Švajčiarska je dodnes zachovávaný tzv. ambroziánsky obrad.

V západnej cirkvi vystupujú do popredia títo cirkevní otcovia, ktorí mali vplyv na rozvoj duchovného spevu: cirkevný otec Hieroným, ktorého preklad žaltára je považovaný za prvý

kresťanský spevník vôbec; cirkevný otec Ambróz, ktorý skladal a sprostredkoval používanie hymnov v západnej cirkvi; cirkevný otec Augustín, známy svojimi výroky o dôležitosti liturgického spevu, a napokon pápež Gregor Veľký, ktorého reforma prispela k zjednoteniu liturgického spevu v stredovekej západnej cirkvi.

V 7. stor. dochádza v západnej cirkvi k veľkej reforme hudobného bohoslužobného života, ktorú pripisujeme pápežovi Gregorovi Veľkému. Vďaka jeho pápežskej autorite hudobná a spevácka stránka liturgického života podliehala jeho schopnostiam a snahe potlačiť miestne a národné zvyklosti. Pápež Gregor Veľký vniesol do duchovného života nový hudobný žáner – **gregoriánsky chorál**. V prvom rade ide o výlučne vokálny a jednohlasný spev. Spieva sa bez sprievodu hudobných nástrojov a bez akejkoľvek harmonickej podpory. Gregoriánsky chorál sa stal až do príchodu reformácie (vyše 800 rokov) jediným hudobným štýlom pre stvárnienie rímskokatolíckej bohoslužby. V rámci kresťanstva je považovaný aj za prvý kultúrny poklad európskej civilizácie.

Úlohy:

1. Zaspievajte alebo textuálne rozoberte niektoré responzórne žalmy, uvedené v ES pod číslom 657.
2. Zaspievajte alebo zahrajte pieseň ES 185 (gregoriánsky nápev Te Deum), náš predspev Najsvätejší (Ó, Ježiši), ktorý je notovaný v gregoriánskom nápeve, rovnako tak aj Lutherova pieseň ES č. 285 Nech Boh nám je milostivý.

2. Česká predreformačná pieseň

Jedno storočie pred tzv. svetovou reformáciou dochádza v Čechách v 15. stor. vďaka silným reformačným impulzom k veľkej produkcii duchovných piesní v národnom jazyku. Je potrebné sa o nej zmieniť, pretože do značnej miery ovplyvnila aj našu slovenskú hymnologickú evanjelickú tvorbu v 16. a 17. stor. Táto zlatá éra českej reformačnej piesňovej tvorby trvala až do 17. stor.

Majster Jan Hus (1371? – 1415) predstavuje kľúčovú postavu, ktorá sa spája so znovuzavedením bohoslužobnému spevu piesní, ktoré spieva celé zhromaždenie. Husove inovácie v oblasti duchovného spevu sú významné hlavne preto, že sa odohrali už na začiatku 15. stor., teda o jedno storočie skôr pred tzv. svetovou reformáciou, a že práve duchovná pieseň, spievaná Božím ľudom, zohrala aj tu najdôležitejšiu úlohu – stala sa jedným z najvýraznejších prejavom reformácie cirkvi. Majster Jan Hus porušil nariadenie pražskej synody z r. 1408, ktorá povoľovala len 4 piesne v českom jazyku, a naučil spievať svojich poslucháčov ďalšie nové, nepovolené piesne, medzi nimi napr. pieseň „*Navštiv nás, Kriste žádoucí*“ a pieseň „*Jezu Kriste, štědrý kněze*“. Hus upravil staršie texty týchto ľudových piesní, ktoré majú svoj pôvod v katolíckom speve – gregoriánskom nápeve.

Základnou pamiatkou husitského spevu, a zároveň najstarším dokladom celej rady duchovných aj svetských piesní, obsahujúce aj záznamy prvej „českej liturgie“ je *Jistebnický kancionál* z r. 1420/1450.

Po Husovej smrti sa duchovný spev pestuje a rozvíja v dvoch reformačných českých cirkvách: v **utraquistickej cirkvi** (podobojí), a predovšetkým v **Jednote bratskej**.

Významnou českou reformačnou cirkvou, ktorá ovplyvnila českú, ale aj slovenskú hudobnú a duchovnú kultúru bola **husitská církev podobojí, tzv. utraquistická**. Na pôde tejto cirkvi sa okrem spoločného spevu zhromaždenia zachovali aj staršie liturgické zvyklosti (napr. zhudobnenie a prebásnenie prvej časti omše – Kyrie na samostatnú pieseň). Najvýznamnejšou hudobnou pamiatkou z tejto tradície je *Franusov kancionál* z r. 1505.

Jednota bratská vzniká odštiepením sa od cirkvi utraquistickej a svojím významom predstavuje kultúrne najplodnejšiu reformačnú cirkev na českom území, ktorá významne zasiahla aj do vývoja českého jazyka, literatúry, hudby, kníhtlače a školstva. Mnoho piesní Jednoty sa dostalo do rôznych spevníkov na medzinárodnom poli. Hlavné impulzy na rozvoj bratského spevu prinášal typ bratskej bohoslužby. Tá spočívala hlavne v čítaní biblických textov, kázaní, modlitbách a duchovných piesňach zhromaždenia. V bratských piesňach nájdeme ešte „gregoriánske stopy“.

Pre nás, slovenských evanjelikov a. v., je dôležité si uvedomiť, že práve v Jednote bratskej nachádzame korene či pôvod svojej vlastnej spievanej liturgie. Pretože okrem piesní, ktoré spievalo zhromaždenie, zaznievali na bratských bohoslužbách liturgické spevy, ktoré nespievalo zhromaždenie, ale kňazi alebo skupina spevákov.

Členovia Jednoty bratskej mali bohatý repertoár bohoslužobných spevov, ktorého veľkú časť vedeli spievať naspamäť. Nespievalo sa len v zboroch, ale aj doma, a to niekoľkokrát denne.

Kancionály Jednoty bratskej vynikali nad takmer všetkými európskymi reformačnými spevníkmi vydanými pred tridsaťročnou vojnou svojím rozsahom, mnohotvárnym a premyslene usporiadaným obsahom, poctivou teologickou, jazykovou a hudobnou redakciou a jedinečnou typografickou úpravou. Spevníky s bohatými biblickými ilustráciami slúžili aj ako veršovaný dejepis, dogmatika a etika. V čase od začiatku 16. stor. do r. 1620 (bitka na Bielej hore), vyšlo celkom 40 vydaní rôznych typov českých spevníkov, 32 nemeckých a 4 edície poľských.

Prvým dochovaným českým reformačným kancionálom Jednoty bol anonymný nenotovaný kancionál z r. 1501, ktorého autorom, resp. redaktorom bol **Lukáš Pražský**, biskup Jednoty.

Piesne Jednoty bratskej našli odozvu aj v nemeckej luteránskej cirkvi a vo švajčiarskej reformovanej cirkvi. Skrze preklady či úpravy J. Tranovského (1636) prešli aj do našich slovenských ev. a. v. spevníkov (podobne aj piesne z cirkvi podobojí).

V našom súčasnom Evanjelickom spevníku nájdeme preložených takmer 20 piesní, ktoré pochádzajú z prostredia českej Jednoty bratskej, v menšom počte z českej utraquistickej cirkvi podobojí či českej luterskej tradície. Nesú označenia ako: StB – staročeská bratská (Jednota), StP – staročeská podobojí (husitská), StL – staročeská luterská.

Piesne Lukáša Pražského: ES 26 Veselo spievajme
ES 32 vianočné Kyrie: Hospodine, Studnica dobroty
ES 45 Kristus, Syn Boží
ES 244 Kristus, príklad pokory

Úlohy:

1. Zaspievajte a obsahovo rozoberte pieseň ES 244 *Kristus, príklad pokory*. V tejto piesni je vyjadrené resumé celého evanjelia. Každý verš popisuje jeden dôležitý moment z Ježišovho pôsobenia na zemi. Obsahovo je táto pieseň veršovaným „dejepisom“ – to bola obľúbená katechetická metóda, ktorou Jednota odovzdávala evanjelium rôznym generáciám.

2. Nájdite a zamyslite sa nad obsahom ďalších staročeských reformačných piesní (napr. vo vianočnom či veľkonočnom období: ES 26, 32, 45, 80, 133, 143).

3. Luterská (evanjelická a. v.) reformačná pieseň

Funkciu hudby v predreformačných bohoslužbách určoval poriadok latinskej omše. Veriace zhromaždenie bolo počas omše „odsúdené“ len na pasívne počúvanie. Reformátor **Martin Luther** (1483 – 1546) sa usiloval o to, aby sa nositeľom liturgie stal cirkevný zbor. Sám bol vzdelaným hudobníkom a znalcom hudobného umenia. Pre neho bolo preto samozrejmé, že slovo Božie sa má zvestovať nielen kázňou, ale aj hudbou (cirkevnou piesňou, ale aj viachlasnými hudobnými skladbami) podľa zásady „*noty oživujú text*“.

Martin Luther sa podujal zreformovať liturgiu a určiť popredné miesto hudby a piesne v bohoslužbách. Využil pri tom bohatú starocirkevnú tradíciu v službe nového vyznania. Preto začal nahrádzať určité liturgické časti nemeckou piesňou. Spoločenstvo veriacich (zbor, zhromaždenie) sa stalo aktívnym na bohoslužbách (nem. Deutsche Messe). Luther so svojimi spolupracovníkmi vytvoril už v 20-tych rokoch 16. stor. základný repertoár nemeckých cirkevných piesní, ktoré sa šírili spočiatku formou letákov. Spolu s hudobníkom Johannom Walterom sa podieľali na príprave prvého evanjelického spevníka, ktorý vyšiel tlačou vo Wittenbergu v r. 1524.

Evanjelická cirkevná pieseň má tak od počiatku v spevníku nositeľa svojich tradícií a nie je odkázaná na ústne podanie či príležitostný zápis v iných prameňoch. Spevník sa stal typickým identifikačným znakom a kultúrnym vlastníctvom evanjelického a. v. kresťanstva. Reformačná pieseň mala popri mimoriadne významnej funkcii v liturgii od samého počiatku aj inú ambíciu: bola piesňou oslovujúcou a burcujúcou, ktorá rozhodujúcim spôsobom prispela k rýchlemu šíreniu obnovenej viery.

Sám Martin Luther zložil alebo preložil do nemčiny takmer 40 duchovných piesní. Pri komponovaní piesní sa nechal ovplyvniť vzácnymi starokresťanskými melódiami (gregoriánsky chorál, hymny, skvencie, trópy, cantica...), a dokonca i melódiami zo svetského prostredia – to bol inak bežný úzus vtedajšej doby. Luther: „*Prečo má len diabol právo na dobré melódie?*“

Popudom k tvorbe Lutherových duchovných piesní bola smutná udalosť: 1. júla 1523 upálili v Bruseli dvoch augustínskych mníchov. Reakciou na túto udalosť bol nielen Lutherov otvorený list, ale aj jeho prvá pieseň „Ein neues Lied wir heben an“. Je to rýmovaná balada, moderný protestsong, v ktorom Luther ostro kritizuje udalosť, ktorá sa odohrala, a zároveň vyjadruje aj svoju teológiu: boj medzi nebom a peklom, Bohom a diablom. On sám do tohto boja zasahuje slovom a hudbou. Táto prvá pieseň sa rýchlo šírila, najprv ústne a potom písanými i tlačnými letákmi. V tom čase zrejme Luther dospel k presvedčeniu, že práve duchovnou piesňou sa musí Božie slovo šíriť medzi ľuďmi.

Lutherove piesne môžeme rozdeliť do týchto blokov:

- a) žalmové piesne so silným dôrazom na Kristovo dielo vykúpenia,
- b) piesne na výročné slávnosti a sviatky,
- c) katechizmové piesne,
- d) liturgické a oltárne spevy,
- e) iné piesne z neskorších rokov

V našom Evanjelickom spevníku máme preložených 18 piesní (a jeden liturgický spev), ktorých autorom po textovej alebo hudobnej stránke je náš reformátor. Ktoré piesne to sú?

A) ADVENTNÉ

– **ES 19 „Príd, Spasenie pohanov“**. Táto pieseň („Nun komm, der Heiden Heiland“) pochádza zo 4. stor. Ide o starý latinský hymnus „Veni redemptor gentium“. Martin Luther tento hymnus hudobne upravil a do nemčiny preložil v r. 1524. Pieseň sa stala pevnou súčasťou všetkých luteránskych aj iných protestantských spevníkov.

B) VIANOČNÉ

- **ES 33 „Bud' Bohu sláva na nebi“** je slávospevom. Pôvodná pieseň „Gelobet seist du, Jesu Christ“ bola obľúbenou a známou ľudovou piesňou v Nemecku (tzv. leisa), pochádzajúcou zo 14. stor. Reformátor Luther prevzal jej text a melódiu a doplnil vlastnými veršami.
- **ES 38 „Anjeli z nebies výsosti“** (Tran. č. 103 „S nebe prišedše anjelé“) je známou a stále obľúbenou vianočnou piesňou (nem. „Vom Himmel hoch, da komm ich her“). Ide o pôvodne detskú vianočnú pieseň, na nápev ktorej spievame pieseň č. 38 „Anjeli z nebies výsosti“. Pôvodne Luther napísal dve piesne, pre ktoré použil túto melódiu (r. 1539). Prvá z nich sa zachovala už len v Tranosciu pod č. 108. Podľa tradície ju zložil svojmu malému synčekovi Pavlovi deň pred Vianocami. Neskôr zložil druhú pieseň, ktorej preklad je našou piesňou „Anjeli z nebies výsosti“. Aj táto pieseň našla svoje pevné miesto nielen v spevníkoch protestantských cirkví po celom svete, ale aj v mnohých hudobných skladbách.

C) VEĽKONOČNÉ

- **ES 139 „Kristus Pán vstal z mŕtvych“**. Je to pôvodná nemecká leisa „Christ ist erstanden“ zo stredoveku. Martin Luther z nej prevzal niekoľko textových i hudobných prvkov a zložil veľkonočnú pieseň „Christ lag in Todesbanden“ (r. 1524,1529).

D) SVÄTODUŠNÉ

- **ES 177 „Ó, príd', Duchu Svätý, naplň nás“** („Komm, Heiliger Geist, Herre Gott“, 1524),
- **ES 179 „Prosme vrúcne Ducha Svätého“** („Nu bitten wir den Heiligen Geist“, 1524),
- **ES 255 „Príd', Stvoriteľ, príd', Duch Svätý“** („Komm, Gott Schöpfer, Heiliger Geist“, 1524).

E) LITURGICKÉ

Z pôvodných liturgických spevov a spevov omšového ordinária sa v našom spevníku uvádzajú dve Lutherove piesne: prvou je spev „**Baránok Boží, ktorý snímaš hriech sveta**“, ako súčasť staroluteránskej liturgie v ES, str. XXX – XXXI. Tento spev sa nachádza v r. 1528 vo wittenberskom bohoslužobnom poriadku.

Na starocirkevné „Te Deum laudamus“ zložil Luther nemecký omšový spev „Herr Gott, dich loben wir“ v r. 1529. Je to oslavná pieseň Svätej Trojice pod číslom **ES 188 „Teba dnes chválime“**.

F) ŽALMOVÉ

Tvorila dôležitú skupinu piesní v Lutherovej tvorbe. V roku 1524 vytvoril krátko za sebou šesť tzv. žalmových piesní (Ž 130, 12, 124, 67, 14, 128). Luther sám považoval zbierku žalmov za predchodkyňu kresťanského spevníka. V žalmoch videl summu celej Biblie („kleine Biblia“), ako sám píše: „*Keď sa pozrieš do žaltára, je to ako pohľad do zrkadla, ktorý ti ukáže, čo je to kresťanstvo; nájdeš a najlepšie sa tam spoznáš aj ty sám, ale spoznáš aj Boha a všetko stvorenstvo.*“ Kresťanské žalmové piesne s kristologickou témou, zrozumiteľným jazykom a vhodnou melódiou sú vlastne Lutherovým objavom. Ide o nový útvar – žalmovú pieseň. Žalmová pieseň je vlastne voľne prebásnený a voľne interpretovaný (aktualizovaný) žalm, v ktorom tematika žalmu a kľúčové slová sú iba sčasti zachované. Tým dochádza k zmene pôvodnej tematiky a žalm je kristologicky predznačený.

V Evanjelickom spevníku máme tieto žalmové piesne:

- **ES 334 „Z hĺbokosti k Tebe volám“** („Aus tiefer Not schrei ich zu dir“). Melódia aj text pochádzajú od Luthera z r. 1524. Ide o prebásnený kajúci 130. žalm. Je v nej výborným spôsobom vyjadrená Lutherova teológia o milosti Božej.
- Medzi piesne, v ktorých Luther vyjadruje svoj postoj k situácii vtedajšej cirkvi a sveta, súčasne poukazuje na Božiu milosť a východisko, patria tieto piesne:
- **ES 258 „Ach Bože, zhladni z výsosti“**, na slová 12. žalmu,
- **ES 266 „Keby Pán Boh nebol s nami“** na Žalm 124,
- **ES 285 „Nech Boh nám je milostivý“** na slová 67. žalmu

- a, samozrejme, evanjelická hymna „**Hrad prepevný**“ ES č. 263, voľná parafráza 46. žalmu.

Pieseň „**Hrad prepevný**“ („Ein feste Burg ist unser Gott“) zložil Luther pravdepodobne v r. 1529 (iné pramene uvádzajú aj roky 1527/28), v čase, keď Viedeň ohrozovali Turci. Luther narába so slovami 46. žalmu s krajinou voľnosťou a pretkáva ho početnými odkazmi na Pavlove listy. Hlavná myšlienka tejto piesne je, že diabol, zlo, smrť budú Bohom porazené a o tomto víťazstve smie veriaci človek už teraz vedieť. To je evanjelium, dobrá správa o Božom vykúpení človeka, ktorá k nám prichádza v Ježišovi Kristovi. Pieseň sa po svojom vzniku rýchlo rozšírila po celom Nemecku. Najprv bola vytlačená na letáku, na ktorý namaloval nemecký maliar Albrecht Dürer rytiera, ktorý zničil smrť a diabla.

Táto pieseň má niekoľko znakov, ktoré sú typické pre Luthera:

- každá sloha má 7 veršovaných riadkov – „Lutherova sloha“
- obľuba durovej tóniny, v tej dobe sa v duchovných piesňach používala zriedkakedy
- ohnivý, bujný rytmus podporujúci dramatickosť a zápas
- hlboká, pôsobivá reč, temperament a výstižnosť (keď Luther rozpráva, zároveň aj hodnotí)
- určitá dravosť v reči, viditeľný kontrast medzi dobrom a zlom, drsné tóny protestu
- osobitá melodika: krátke tzv. wittenberské predtaktie (v nem. origináli) alebo polová nota na začiatku (radosť, zápas, prosba...).

O tejto piesni nájdeme v literatúre aj takéto vyjadrenia: „Aj po hudobnej stránke je pieseň zaujímavá. Silné nemecké slová na začiatku „Ein feste Burg ist unser Gott“ sú zhudobnené do rovnako vysokých majestátnych tónov, akoby sa zoradovali na boj nebeských zástupov, ktoré sa pripravujú na boj s nepriateľom – diablom. Ku koncu hymnus klesá pod náporom vysokých tónov tohto nebeského zápasu, keď je knieža sveta a temnoty porazený Víťazným Pánom. Pieseň svedčí o Božom víťazstve nad mocnosťami zla – diablom, kniežaťom hriešneho sveta, ktorý bol definitívne porazený v bitke na Golgote Božím Synom – Ježišom Kristom. On je štítom pre veriaceho človeka v každom duchovnom boji a potvrdením, že v tomto večnom zápase zvíťazí len ten, koho poklad je ukrytý v nebi – v Bohu.“

G) KATECHIZMOVÉ a INÉ PIESNE

Luther napísal viaceré tzv. katechizmové piesne, v ktorých vyjadril základy kresťanského učenia, aby si ich veriaci ľud spieval každý deň. Týkajú sa oblasti pastorálnej aj pedagogickej. Medzi také patria:

- ES 314 „**Otče náš milý nebeský**“ („Vater unser im Himmelreich“). Je to prebásnená modlitba Pánova z r. 1539.
- ES 196 **Krédo „My všetci veríme“**. Ide o prvé nemecké Krédo, ktoré Luther preložil z latinskej predlohy (Niceanum) v r. 1524.
- ES 443 „**Človeče, chceš byť spasený**“, pieseň je spievaným textom o Desiatich Božích prikázaniach, ktorá slúžila ako malá spovedná pieseň.
- ES 561 „**Muž, čo v bázni Božej stojí**“ je pieseň venovaná kresťanskej rodine a manželstvu. .
- ES 288 „**Zachovaj nás v svojom slove**“ („Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort“) z r. 1542/3 sa spievala vždy po kázni Božieho slova s tromi pôvodnými veršami a melódiou od Martina Luthera. Melódia je odvodená od adventnej „Príď, Spasenie pohanov“. Naše slová sú prekladom piesne pochádzajúcej z českého reformačného prostredia.

Úlohy:

1. Porovnajcie Nicejské vierovyznanie s textom Lutherovho kréda – ES 196.
2. Porovnajcie texty všetkých Lutherových žalmových piesní (ES 258, 266, 285, 334) s textami odvodzujúcich žalmov.

4. Kalvínska (reformovaná) duchovná pieseň – tradícia spievaných žalmov

Na rozdiel od evanjelickej luteránskej cirkvi v Nemecku sa vo Švajčiarsku na počiatku reformácie nepoužíval žiaden bohoslužobný spev.

Reformátor **Ulrich Zwingli** v r. 1536 vo svojej reforme bohoslužieb doslova zakázal akýkoľvek spev pri bohoslužbách. Jeho poňatie bohoslužby bolo extrémne radikálne. V tej dobe sa z niektorých kostolov odstraňovali organy ako „dielo diabla“. Hlavným dôvodom týchto zmien bola zrejme reakcia na vtedajšiu okázalú katolícku bohoslužbu. V Zwingliho poňatí bohoslužobného poriadku šlo o dôraz na kázanie slova Božieho do takej miery, aby ono nebolo rušené ani hudbou, či dokonca ani spevom zhromaždenia. Inak Zwingli nemal nič proti hudbe, sám hral na niektorých hudobných nástrojoch (podobne ako Luther).

Ženevský reformátor **Ján Kalvín** (1509 – 1536) zastával už iné stanovisko k bohoslužobnému spevu. Bol totiž ovplyvnený praxou spievania žalmov v nemeckom luteránskom kostole v Štrasburgu. Jeho zásluhou vzniká tradícia spevu tzv. *francúzskych žalmov* na pôde reformovanej cirkvi. Najznámejší, tzv. ženevský žaltár vychádza v Ženeve r. 1562; ide o vernú a zrozumiteľnú kresťanskú edíciu všetkých 150 starozmluvných žalmov. Kalvín so svojimi hudobnými spolupracovníkmi upravili biblické žalmy tak, aby ich zhromaždenie mohlo prirodzene spievať. Spievať sa malo jednohlasne bez inštrumentálneho sprievodu. Prevzali melódie z gregoriánskych spevov a pôvodné francúzske šansóny.

Tieto tzv. *ženevské žalmy* boli obľúbené nielen vo Švajčiarsku, ale aj v celej protestantskej Európe. Postupne prenikali aj do bratských a luteránskych spevníkov. V Čechách bol ich veľkým obdivovateľom bratský kazateľ bol **Jiří Strejc** (1536 – 1599). Sám preložil celý ženevský žaltár do češtiny a vydal ho v r. 1587. Od neho máme u nás dobre známe piesne ako napr. ES 481 „*Všetci, čo skladajú*“ alebo ES 512 „*Hospodin sám je Pastier můj*“. Doteraz sú tieto žalmy súčasťou spevníka Českobratskej cirkvi evanjelickej.

Francúzske či ženevské žalmy prešli aj do našich spevníkov na Slovensku, po prvýkrát v Tranovského *Cithare sanctorum* z r. 1636.

Úlohy:

1. Nájdite a zaspievajte (alebo rozoberte) niektoré piesne, ktoré sú tzv. francúzskymi žalmami (napr. ES 161, 272, 287, 360, 404, 405, 512, 524...).
2. Zaspievajte piesne od Jiřího Strejca (napr. ES 481, 488, 512, 349, 510, 524...).

5. Spevníky slovenských evanjelikov

5.1. Cithara sanctorum (Tranovského kancionál)

Reformácia luterského smeru sa na našom území začala šíriť už v 20-tych rokoch 16. stor. Napriek rôznym protireformačným opatreniam bolo vo vtedajšom Uhorsku koncom 16. stor. vyše 90 percent obyvateľstva evanjelického (augsburského i helvétskeho) vierovyznania. Šírením reformačných myšlienok začínajú prenikať nové prvky aj do poriadku služieb Božích. Na Slovensku sa zaužíval tzv. wittenberský poriadok služieb Božích, zakotvený vo Wittenberskej agende z r. 1536-39. Agenda bola dôležitou knihou: obsahovala liturgický poriadok, ale aj doplnky: modlitby, antifóny, no i piesne podľa miestnych potrieb.

Medzi prvé významnejšie zbierky duchovných piesní na Slovensku patrí zbierka nazvaná „*Písne chval božských*“. Evanjelický hymnológ Ján Ďurovič konštatuje, že táto zbierka obsahuje 36 piesní, príp. 39. Okrem pôvodu staročeského obsahuje zbierka 16 piesní slovenského pôvodu. J. Ďurovič tiež konštatuje, že približne 2/3 piesní bolo prevzatých do Tranovského kancionála z r. 1636.

V 17. stor. napriek silnejúcej a krutej protireformácii a rekatolizačným snahám v čase zápasov za cirkevnú samostatnosť a v období stavovských povstaní sa protestantizmus v Uhorsku predsa len natrvalo udomácňuje a reformácia zohráva naďalej významnú úlohu. Kvôli zákazu protestantizmu v českých krajinách (po r. 1620) prichádzajú na naše územie exulanti – českí, moravskí a sliezski evanjelici aj so svojimi kancionálmi, resp. s „pokladnicou“ svojich duchovných piesní.

V roku 1634 vydal v Levoči spišský farár Daniel Pribiš „Katechyzmus Dr. M. Lutheri...“, ktorého súčasťou je zbierka duchovných piesní pod názvom „*O Spôsobu Chwalení Pána Boha...*“. Zbierka obsahuje 116 piesní: ranné, večerné, pred jedlom, po jedle, po evanjeliu, pred kázaním, po kázaní, pohrebné a všeobecné piesne. Zbierka je nenotovaná.

O dva roky na to, v r. 1636, vychádza v levočskej tlačiarňi Vavrinca Brewera najvýznamnejšia, prvá vzorová zbierka duchovných piesní na Slovensku „*Cithara sanctorum*“. Tento spevník, známy pod názvom Tranovského kancionál, sa stal (na viac ako na dve storočia, až do r. 1842, keď vyšiel Zpěvník evangelický) jediným kanonizovaným spevníkom slovenského evanjelictva (luteránstva); mal viac ako 100 vydaní.

Okrem predhovoru a registrov má toto prvé vydanie kancionála 700 číslovaných strán s počtom piesní 414. Jeho autor a zostavovateľ, sliezsky exulant, kňaz a básnik **Jiří (Juraj) Tranovský** (1592 – 1638), ktorý žil na Slovensku od r. 1628, v nej zúročil svoju dovtedajšiu latinskú poéziu. Z hľadiska dogmatického svedčí Cithara o autorovom dôslednom pridržaní sa pravoverného luteránskeho učenia.

Pri zostavovaní tohto kancionála použil Tranovský 244 husitských a českých piesní (sám ich upravil po dogmatickej stránke), ďalej 4 Lutherove piesne, 7 slovenských piesní od autorov J. Silvána, O. Cenglera, M. Krišpína a E. Lániho. Ďalších 69 piesní pochádza z iných prameňov a 90 piesní je Tranovského vlastných piesní.

Tranovský zadelil piesne do troch častí: piesne slávnostnej časti roka, piesne bezslávnostnej časti a piesne na iné príležitosti. Súčasťou sú aj liturgické texty.

Dôležitou súčasťou je aj **poriadok služieb Božích**, ktorý nachádzame v závere pôvodného vydania: Introit; Kyrie; Glória; Salutácia; Antifóna; Kolekta; Epištola; Pieseň de tempore; Evanjelium; Krédo; Pieseň pred kázňou; Kázeň; Pesnička alebo na slávnosti verš de tempore;

Prefácia; Sanctus; Otčenáš; Slová ustanovenia; Agnus Dei; Distribúcia darov a pieseň o Večeri Pánovej; Antifóna; Kolekta; Požehnanie; verš piesne alebo pieseň za pokoj.

Melodicky možno piesne v Cithare rozdeliť asi takto (nápevy piesní):

- A) predreformačné piesne, ktoré sa viažu na gregoriánsky chorál a stredovekú duchovnú pieseň (latinskú i v reči ľudu)
- B) piesne nemeckej reformácie, piesne M. Luthera
- C) české duchovné piesne (české luterské kancionály, napr. Závorkov 1602, Kunvaldského 1576)
- D) pôvodná slovenská pieseň
- E) francúzske žalmové piesne

Najpočetnejšia je tretia skupina – piesne pochádzajúce z českých a moravských prameňov. Práve odtiaľ pochádzajú aj piesne **Kyrie** a **Krédo** de tempore, ktoré vznikli tzv. tropovaním starocirkevných nápevov a stali sa *typickým znakom* našej ev. a. v. duchovnej piesne a *tradíciou* našich ev. a. v. služieb Božích (napr. ES 1, 32, 80, 121, 126, 158 a i.)

Okrem týchto troch hlavných zdrojov, ktoré spolu vytvárali repertoár duchovných piesní na Slovensku (latinský spev, nemecká a česká duchovná pieseň), tvorí dôležitú súčasť domáca zložka – piesne pochádzajúce zo Slovenska. Ich výskum je však veľmi problematický. Nakoľko sa z nich zaznamenával len text, spievali sa na tzv. obecnú notu, chýba teda pramenný materiál. Aj keď sa duchovná pieseň skladala pre potreby širokých vrstiev, netvoril ju „ľud“, ale bola výtvorom umelým. Písali a komponovali ju vzdelaní literáti a hudobníci, učitelia, rektori škôl, kňazi, kantori, organisti.

Posledné vydanie Tranovského kancionála z r. 1971 obsahovalo 1305 piesní. Prídavok – doplnok piesní sa objavuje od r. 1768. Posledný („Prídavok nových piesní duchovných ku Tranovského Kancionálu a ku Zpěvníku“) je z r. 1932. Obsahoval 95 piesní, z nich je 70 slovenských piesní. Autorom bol senior Ľ. Šenšel.

Význam tohto kancionála pre našu ev. a. v. cirkev spočíva v tom, že dal našej cirkvi nielen bohatú klenotnicu duchovných piesní, ale aj pevný, stabilný bohoslužobný rámec, vďaka čomu mohla ev. a. v. cirkev prežiť aj ťažké časy prenasledovania a zachovala si svoj evanjelicko-luteránsky charakter.

5.2. Zpěvník evangelický (1842)

Po vyše 200-ročnom úspešnom používaní Tranovského kancionála dostali naši ev. predkovia nový spevník obohatený o novú tvorbu v modernejšie znejúcej češtine.

Idea vydania nového spevníka pre slovenských evanjelikov vznikla pri 200. výročí Tranovského kancionála. Dvaja vedúci činitelia cirkvi, superintendenti – Pavel Jozeffy a Ján Seberini vydali tri výzvy (1834, 1836, 1840) pre evanjelickú verejnosť a oslovili vedenia našich cirkevných zborov i významných literátov a hudobníkov, kde pripomenuli potrebu nových duchovných textov a melódií. Zpěvníková komisia (tvorili ju P. Jozeffy, S. Hojč, K. Kuzmány) pre vydanie nového spevníka bola založená v r. 1834. Pracovala 8 rokov a v r. 1841 jej prácu posúdila skupina schvaľovateľov (K. Kuzmány, M. M. Hodža, C. Zoch, S. Tomášik, S. Chalupka, I. Lauček). Stanovili počet duchovných piesní, ktoré mal nový spevník obsahovať. P. Jozeffy a J. Seberini tak oficiálne pripravili **Zpěvník evangelický** do tlače. Zásluhou farára a básnika Jána Kollára bol Zpěvník evangelický, obsahujúci 842 nenotovaných piesní, vydaný v Pešti r. 1842. Zpěvník mal byť novým, zrevidovaným vydaním Tranovského kancionála, ktorý mal nahradiť v celej cirkvi. Prijala ho však len tretina cirkevných zborov na Slovensku, ostatné používali naďalej Tranoscus. Dôvodom boli najmä konzervatívnosť ľudu, istý racionalizmus piesní a výhrady voči niektorým autorom.

Prvé vydanie Zpěvníka (1842) obsahuje 842 piesní. Medzi najstaršie piesne patria tie, ktoré boli prevzaté z rôznych kancionálov zo 16. až 18. stor. (Karlsbergov, Kunvaldského, Žitavský, Klejchov, Závorkov). Potom sú tam preložené piesne rôzneho pôvodu a skupina 729 piesní, ktorých autorstvo je pripísané 97 autorom. Z nich najviac prispeli: Karol Kuzmány (92 piesní), Juraj Tranovský (62), Štefan Leška (52), Samuel Hruškovíc (46), Michal Miloslav Hodža (43), Jozef Melcer (43), Ján Chalupka (41), Samo Tomášik (24), Samo Chalupka (20), Ján Kollár (15)...

Posledné vydanie Zpěvníka z r. 1982 obsahovala 842 pôvodných piesní a dva prídavky (spolu 152 piesní).

Zásluhou Michala Miloslava Hodžu vznikajú nové texty piesní Kyrie a Krédo na slávnostnú časť cirkevného roka, komponované na pôvodné nápevy z Tranoscia. Preto v súčasnom Evanjelickom spevníku máme pri adventných, vianočných, pôstnych, veľkonočných a svätodušných piesňach uvedené po dve piesne: pôvodné, väčšinou preklad J. Tranovského, a novšie, prevažne od M. M. Hodžu.

Úlohy:

1. Porovnajte obsah piesní Kyrie a Krédo v slávnostnej časti cirkevného roka od Juraja Tranovského (resp. českého reformačného pôvodu) a M. M. Hodžu. Pomenujte teologické či zvestné dôrazy (rozdiely) v oboch typoch piesní.
2. V pôvodnom Zpěvníku evanjelickom nájdite Hodžovu pieseň č. 438 „K Tobě patřím“ a nájdite a zapíšte zašifrovaný titul a meno autora v začiatkových slabikách každého verša tejto piesne. Potom porovnajte súčasný preklad tejto piesne v našom ES 462.
3. Z pôvodných 92 piesní Karola Kuzmányho má súčasný ES už len 29. Najväčším počtom sú zastúpené v poslednom oddiele – Na rozhraní života (ES 666, 667, 685, 689, 692, 696) a pôstne piesne (ES 81, 85, 95, 114, 118, 120). V adventnom a vianočnom období sú to 4 piesne (ES 18, 21, 44, 66.) Vyberte si dve-tri piesne a rozoberte ich po obsahovej stránke.

6. Evanjelická zahraničná duchovná pieseň v období baroka, pietizmu a osvietenstva

Keďže oba naše kancionály (Tranoscius, Zpěvník) obsahujú piesne aj od zahraničných autorov z rôznych proveniencií, treba sa v krátkosti zmieniť o ich dejinnom vývoji v časovom rozmedzí 17. stor. až 19. stor.

a) Nemecká baroková pieseň – prežíva v 17. stor. rozkvet, rovnako tak celá cirkevná hudba. „Zlatá éra protestantského chorálu“ má svoje veľkolepé zavŕšenie v dielach tzv. vrcholného baroka, ktorého predstaviteľom je Johann Sebastian Bach (1685 – 1750). Vďaka novým poeticko-hudobným prostriedkom, ktoré priniesol vývoj hudby, teológie a poézie, objavujú sa nové spôsoby, ako vyjadriť svoju vieru. Skladatelia sa snažili, aby melódia vyložila text, pri komponovaní piesní sa viac dbalo na vzťah slovo – tón. Vďaka novému spôsobu harmonického hudobného myslenia vznikajú nové melódie (kadencie, trojzvuk, chromatika). Barokové melódie vyžadujú harmonický sprievod. Melódie majú veľkú rytmickú pestrosť. Vznikajú piesne s veľkým rozsahom tónov. Namiesto doposiaľ používaných cirkevných tónin nastupuje monopol dur-mollových tónin. Mnohé piesne vznikajú pôvodne na domáce použitie – tzv. domáce pobožnosti. Tieto piesne sa vyznačujú silnou subjektivitou. Barokové piesne majú na rozdiel od reformačných piesní ušľachtilejšiu a vycibrenejšiu reč.

Medzi najznámejších autorov duchovnej piesne z tohto obdobia patria **Paul Gerhardt (1607 – 1676)**, **Johann Crüger (1598 – 1662)**, **Melchior Vulpius (1560 – 1615)**, **Georg Neumark (1621 – 1681)**.

b) Pietizmus – na konci baroka vzniká prebudenecké hnutie, ktoré nesie názov **pietizmus** (1680 – 1750). Jednoducho povedané, šlo o duchovnú obnovu evanjelickej cirkvi. Pietisti apelovali na zbožný cit, že viera má byť živá. Nachádzame tu výzvy k obráteniu, k pokániu, čítame mnohé svedectvá o istote spasenia a pod. Obnovuje sa myšlienka misie, boj so svetom, mystika. Pôvodne to boli skupinky vo vnútri cirkvi, ktoré mali tendencie sa osamostatňovať „ecclesiola in ecclesia“. Spev sa pestuje v malých krúžkoch, často formou domácich pobožností. Reč niektorých piesní bola často sentimentálna až prepriata. Predchodcom je P. Gerhardt, autor mnohých hlboko citových a vrúcnych piesní, ktoré vychádzajú z jeho osobnej skúsenosti (témy ako kríž, dôvera, nádej, prenasledovanie a pod., napr. ES 503).

Hlavným predstaviteľom je **Mikuláš Zinzendorf (1700 – 1760)**, zakladateľ Ochranskej jednoty, autor 2000 piesní! Medzi jeho známe výrok patrí: „Piesne sú najlepšou metódou, ako do srdca prinášať a konzervovať Božie pravdy.“ Kládol aj dôraz na spev bez spevníka – „zbor, ktorý vyznáva svojho Spasiteľa, musí vedieť spievať bez spevníka, lebo takýto zbor musí žiť v tej veci“. Medzi ďalších autorov z tohto obdobia patria: **Joachim Neander (1650 – 1680)** – ES 355, **Gerhard Tersteegen (1697 – 1769)** – ES 237, 245, **Benjamin Schmolck (1672 – 1737)** – ES 25, 88, 211, 324, 452, 458, 505, 535, 546, 678 a i.

c) Osvietenstvo je „protipól“ pietizmu, autori z tohto obdobia siahajú po „triezvejšej“ básnickej reči. Duchovný život aj piesne, ktoré vznikli v tejto dobe, sú poznamenané racionalizmom. Väčšina autorov textov piesní písala texty s náučným charakterom. Pieseň bola prostriedkom rozširovania náboženských aj humanistických ideálov. Cítime tu ozvenu moralistického kázania. Často sa používal hymnický pátos. A predsa aj v tejto dobe nachádzame autorov, ktorí nešli s dobou a vyznačovali sa kritikou proti racionalizmu. Títo autori, básnici, sa prejavovali skrze svoju jednoduchú vieru založenú na Biblii. Dochádzalo dokonca k javom, keď niektorí autori svojvoľne zasahovali do pôvodných textov piesní, ktoré radikálne a nekriticky menili, a tým znehodnotili. Aj takúto podobu malo osvietenstvo pre duchovnú poéziu a pieseň.

Medzi plodných autorov tohto obdobia patrí napr. **Christian F. Gellert** (1715 – 1769), známy svojimi piesňami aj v našich spevníkoch (ES 136, 249, 279, 308, 310, 316, 317, 554 a i.).

Úlohy:

1. Piesne P. Gerhardta v našom ES: 6, 17, 54, 86, 102, 105, 153, 176, 256, 341, 381, 396, 409, 503, 556. Vyberte si tri-štyri a rozoberte ich teologický a zvestný obsah. Kde nachádzame autorovu osobnú skúsenosť? (Např. ES 54 Pri jasliach stojím; ES 102 Ó, Hlava ubolená; ES 381 Oslavuj Pána; ES 503 Bohu zver svoje cesty)
2. V podobnom zmysle rozoberte a zaspievajte piesne M. Zinzendorffa v našom ES č. 456, 487.

7. Evanjelická duchovná pieseň v 20. storočí

7.1. Tvorba v 1. polovici 20. storočia

Od polovice 19. stor. až do 90-tych rokov 20. stor. sa v bohoslužobnom živote evanjelikov a. v. používali dva spevníky v bibličtine, staročeštine – v mnohonásobne rozšírenej verzii Tranovského kancionál (Cithara sanctorum z r. 1636 a Zpěvník evangelický z r. 1842. Piesne týchto kancionálov v nich boli bez notovaných nápevov. V dôsledku toho dochádzalo v cirkevných zboroch k vzniku rôznych miestnych nápevových variantov, čo sa prejavovalo v rámci celej cirkvi nápevovou nejednotnosťou. Riešením tohto problému poverila cirkev ešte koncom 19. stor. Ľudovíta Izáka, peštianskeho slovenského kantora a jedného z prvých slovenských skladateľov (píšuceho pod pseudonymom Lihovecký). No keď už mal partitúru takmer hotovú, prišla 1. svetová vojna (1914 – 1918). Nové povojnové politické pomery priniesli i nové problémy do ECAV na Slovensku, čím sa vydanie novej partitúry, ktorá by prispela k zjednoteniu množstva nápevov, najdlhšie dostalo do úzadia. Na toto jeho dielo až v poslednej tretine storočia nadviazala komisia pre prípravu nového, súčasného Evanjelického spevníka (1992).

Od konca 19. stor. sa v období národnostného útlaku začalo na Slovensku šíriť ľudové hnutie duchovnej obnovy, ktoré sa sformovalo na pôde našej cirkvi v podobe vnútromisijného a abstinentného spolku Modrý kríž. Práve prostredníctvom tohto hnutia vznikol na Slovensku zaujímavý fenomén v oblasti duchovnej piesne: tzv. **slovenská prebudenecká pieseň**. Pokiaľ v iných národoch len preberali v prekladoch americké gospelsongy, u nás okrem prekladov – podobne ako v Nemecku – vznikli úplne nové, pôvodné duchovné piesne písané priamo v slovenčine. Melodicky sú tieto piesne príbuzné so slovenskou ľudovou piesňou. Na tejto pôde osobitne vynikajúcu kvalitu poézie i nápaditosť melódií duchovných piesní reprezentujú sestry Royové – hudobníčka **Mária Royová** (1858 – 1924) a poetka, spisovateľka **Kristína Royová** (1860 – 1936). Tieto autorky mnohých piesní ich postupne vydali vo viacerých vydaniach spevníka **Piesne sionské**. Ich piesne a texty (asi 180 melódií) prenikali aj do iných evanjelických cirkevných zborov a spoločenstiev v západnej Európe. Posledné autorizované vydanie z r. 1930 obsahovalo 400 piesní. Bol to prvý spevník duchovných piesní v slovenčine. Tvorkyne nadčasových hodnôt v oblasti duchovnej piesne a poézie, napr. ES 475 *Smieť žiť pre Krista*, ES 229 *Boh náš je Láska*, ES 233 *Kráľu nebies*, ES 520 *Kto dá mi sily...*, sú aktuálne a inšpirujúce dodnes. Typická pieseň tohto druhu „Smieť žiť pre Krista“ je dodnes i najrozšírenejšou a najobľúbenejšou slovenskou duchovnou piesňou po celom kresťanskom svete.

Pre evanjelický a. v. bohoslužobný život v r. 1932 rozšíril senior Ľudovít Šenšel oba používané spevníky slovenských evanjelikov o **Prídavok nových piesní duchovných**. V ňom bolo 95 nových piesní, zväčša notovaných, v ktorých už bolo 70 pôvodných slovenských textov a 15 prekladov. Z autorov treba spomenúť mená ako Martin Braxatoris, Jozef Gašparík-Leštinský, Svetozár Hurban-Vajanský, Pavol Országh-Hviezdoslav, Štefan Krčméry, F. J. Mošovský, Anna Lacková-Zora, Emil Boleslav Lukáč, Martin Rázus, Vladimír Roy, K. a M. Royové, Fedor F. Ruppeldt, Rehor Uram-Podtatranský a i. Nové nápevy zložili Július Batel', V. Fíguš-Bystrý, Juraj Chorvát, Pavel Petřík, M. Royová, K. Royová, Fedor F. Ruppeldt a M. Ruppeldt. Tento Prídavok sa stal súčasťou všetkých ďalších vydaní a dotlačí Transcisia i Zpěvníka.

Všetka táto práca vyústila r. 1936 do vydania Veľkej partitúry, ktorú zharmonizoval Juraj Chorvát. Niektoré nápevy upravil a revidoval Július Batel'. Jej rýchle všeobecné rozšírenie silne ovplyvnilo evanjelický chrámový spev na nasledujúce polstoročie. V prídavku nachádzame po prvýkrát piesne z tzv. anglosaskej prebudeneckej tvorby, z amerického i anglického prostredia. Tieto piesne si naša evanjelická pospolitosť veľmi obľúbila (autori, ako napr. L. Mason, W. B. Bradbury, H. F. Lyte; piesne, napr. ES 519 *K Tebe, ó, Bože môj*, ES 315 *Sviet', svetlo, sviet'*, ES 439 *Zostaň pri nás* a i.).

7.2. Povojskové obdobie, poslovenčovanie liturgie a nový slovenský spevník

Túžba slovenských evanjelikov po slovenských piesňach a spevníkoch sa mohla naplňať len pomaly vzhľadom na ťažké vojnové roky a na vývoj politických pomerov v druhej polovici 20. storočia. Postupne vznikali nové spevníčky už s novými slovenskými piesňami pre jednotlivé denominačné okruhy a pre potreby mládeže a detí. Okrem toho si rôzne skupiny a krúžky mládeže ilegálne rozmnožovali svoje ručne alebo strojom odpisované spevníčky rôznorodej kvality. Samizdatovou formou sa podarilo vydať viaceré ďalšie spevníčky.

Medzi významných autorov novej slovenskej duchovnej piesne radíme napr. Jána Rataja, Máriu Rafajovú, Vladimíra Betinu, Vincenta Blažka, Janu Nagajovú, Ladislava Fričovského, Tomáša Gálla, Andreja Hajduka, Milana Krausa, Michala Lantaja, Zlaticu Oravcovú, Michala Slavku, Ivana Valentu a i.

V hudobnej oblasti prvý prielom do ťahavého nerytmického či monorytmického spevu (šlo o taký spev, kde sa všetky slabiky spievali nie podľa pôvodného rytmu piesní, ale v rovnakých dlhých tónoch, čo bol predovšetkým dôsledok notácie vo Veľkej partitúre) prinieslo vydanie Novej partitúry v r. 1956. V nej jej autori Július Letňan a Karol Wurm prvýkrát predložili mnohé pôvodné nápevy v ich rytmickej podobe, čím otvorili cestu k serióznemu muzikologickému prístupu v práci s tzv. protestantským chorálom. K postupnému uplatňovaniu slovenčiny do bohoslužobného spevu v ECAV sa pristúpilo zavedením slovenskej liturgie v r. 1962. V sedemdesiatych rokoch pripravil kolektív kňazov-prekladateľov prvú sériu poslovenčených piesní. K príprave nového slovenského evanjelického spevníka bola vytvorená spevníková komisia a neskôr k nej pribudla i hudobná komisia zostavená zo zástupcov praktických organistov, muzikológov-hymnológov a hudobných skladateľov (Miroslav Bázlik, Jozef Čistý, Jozef Farkaš, Ivan Valenta, Karol Wurm, J. V. Michalko a A. Žiak). Počas jej práce vyšli menšie spevníky ako bohoslužobné knihy, a to Sväté pašie (1955) a Slovenský evanjelický funebrál (1984).

Vyvrcholením ich spoločnej práce bolo v r. 1992 vydanie ***Evanjelického spevníka*** s organovým sprievodom v Evanjelickej partitúre, ktorý sa začal používať od 1. adventnej nedele v r. 1993. Nový slovenský spevník nahradil staré spevníky v biblickej češtine – Tranoscus a Zpěvník. Nachádza sa v ňom 700 notovaných piesní a spevník obsahuje 383 domácich i zahraničných melódií. Autormi textov sú tradiční (Tranovského kancionál, Zpěvník evanjelický) i súčasní básnici. Hlavný dôraz pri príprave Evanjelického spevníka komisia kládla na prinavrátenie pôvodných nápevov a na ustráženie aspoň niektorých zásad spevného verša. No napriek tomu, dielo nesie mnohé kompromisy medzi originálmi a neskoršou tradíciou. Evanjelickú partitúru k tomuto novému spevníku zostavili Miro Bázlik a Karol Wurm. Okrem prekladov starých piesní z Tranoscia a Zpěvníka, nový spevník prináša aj nové piesne z rôznych tradícií a kútov zeme.

Úloha:

1. Zistite počet nových zahraničných piesní v ES a zadeľte ich do národnostných skupín: nemecké, anglické, americké, severské, ruské, poľské, maďarské, príp. iné.

*Z viacerých domácich a zahraničných zdrojov pripravil a upravil
Mgr. Martin Vargovčák, zborový farár vo Vranove nad Topľou*